

La lluita LGTB en la dècada dels 70 a Barcelona: La formació d'un moviment, el difícil encaix de la diversitat més enllà del fet gai i l'atzucac de la legalització

**João França
Adrià Rodríguez Castelló**

Centre d'Estudis sobre Moviments Socials (CEMS) - UPF

1. Introducció

Un repte important quan parlem de la diversitat –sexual i de gènere, en el cas que ens ocupa– és que els avenços socials no la facin menys diversa. En el cas dels moviments LGTB hem vist com el relat predominant, i això inclou la història, deixa en segon pla moltes realitats que en formen part. És per això que vam entomar el repte de revisar els marges d'una història ja de per si marginalitzada. Quines històries coneixem que van més enllà del fet gai? Quines tensions han existit dins el propi moviment entre posicions reformistes, revolucionàries i radicals? Com s'han organitzat les persones trans, menystingudes dins el propi col·lectiu? Què va representar per als moviments la legalització d'organitzacions gais?

L'any 2017, coincidint amb el 40è aniversari de la primera manifestació LGBTI, vam iniciar un projecte d'història oral, recollint testimonis de persones que han participat en aquesta lluita. Aquest projecte va tenir el seu primer fruit amb l'estrena, el juny del 2018, del documental *El Fil Rosa: Història dels*

moviments LGTBI. Però més enllà de la història recollida en el film, treballem per seguir explotant i ampliant el fons de memòria oral generat. Aquesta comunicació desenvolupa part de la recerca feta, centrada en els anys 70, des de l'aprovació de la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social fins la legalització de les primeres organitzacions.

El fons sobre el qual treballem consta de 18 entrevistes semiestructurades a activistes i l'enregistrament d'altres testimonis puntuals. L'arxiu no aspira a ser exhaustiu i s'ha construït en base, d'una banda, a la rellevància pública d'algunes de les figures i, de l'altra, a referències en entrevistes o textos a altres persones que actualment tenen menys visibilitat però han format part d'aquests moviments. Per al text que teniu entre mans hem complementat els testimonis amb referències a materials publicats a l'època o textos dels mateixos protagonistes.

2. Breu cronologia dels moviments lgtb en la Transició

El 10 d'octubre de 1969 el consell de ministres franquista aprova el projecte de Llei sobre Perillositat i Rehabilitació Social per remetre'l a les Corts. La llei es publica finalment el 6 d'agost de 1970. El mateix any es crea l'Agrupación Homófila para la Igualdad Sexual (AGHOIS), que més tard prendrà el nom de Movimiento Español de Liberación Homosexual (MELH). El gener de 1972 comencen a editar el butlletí *AGHOIS*, que envien per correu.

El 20 de novembre de 1975, amb la mort del dictador, les organitzacions entren en una etapa d'obertura i a finals del mateix any membres del MELH constitueixen amb altres persones el Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC). Paral·lelament, el moviment feminista organitza les primeres Jornades Catalanes de la Dona, que se celebren entre el 27 i el

30 de maig del 1976, i són un espai rellevant en la trajectòria de dones lesbianes. El 15 de juny del 1977 se celebren les primeres eleccions generals després de la dictadura i el FAGC organitza per pocs dies després, el 26 de juny, la seva primera manifestació, per la derogació de la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social. També l'any 1977 es constitueix un grup de lesbianes dins el FAGC.

L'any 1978 el FAGC va patir importants escissions. Bona part de les dones lesbianes van marxar per organitzar-se dins el moviment feminista i a més a més es va constituir la Coordinadora de Col·lectius per l'Alliberament Gai (CCAG), de caràcter més llibertari. L'any 1979 es va crear en el marc de la CCAG el Colectivo de Travestis y Transexuales (CTT), la primera organització de persones trans de què tenim notícia.

El 26 de desembre del 1978 el Consell de Ministres decideix reformar la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social i retirar les referències a l'homosexualitat, un canvi que es publica l'11 de gener del 1979. Després d'aquesta victòria, el FAGC comença la lluita per la seva legalització, que arriba el 16 de juliol del 1980.

3. Inicis d'un moviment en la clandestinitat

Com hem dit, l'any 1969 el govern franquista posa sobre la taula la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social. Es tractava d'una actualització de l'anterior Llei de Vagabunds i Malfactors, que datava del 1933 i a la qual es va afegir l'homosexualitat l'any 1954. Més enllà de la reclusió que patien els homosexuals i les dones trans en centres semblants a presons, hi havia també una forta repressió social.

Ser homosexual era ser un perillós social, ser un corruptor de menors per definició —els homes—, ser un malalt

mental –a la OMS estàvem inscrits com a malalts mentals–, ser els pitjors dels pecadors per l'església, era el pecat contra natura, i per la societat el rebuig total, la condició que feia fàstic a tothom i repulsió, fins el punt de que mares, i jo les he sentit, deien que preferien un fill mongòlic o criminal a un fill maricó, com deien en aquella època. (Armand de Fluvià, 28/03/2017)

Los principios de los 70 han sido muy duros, y duros para la gente visible. Duros para la gente visible y para la gente pobre. Nunca olvidemos el carácter clasista que puede tener esto, porque el mariquita de dinero tenía sus influencias, llamaba su padre al comisario y el niño a la calle. Ha tenido un impacto clasista y, además de clasista, de género también, porque eran las personas trans las más golpeadas. [...] Quien en aquella época era la loca, la marica, porque no había palabra para referirnos a nosotras mismas, éramos todos maricones. (Mar Cambrollé, 04/05/2017)

El procés de debat de la nova llei va esdevenir també una oportunitat per a la incidència. Tot i la repressió i la persecució, Armand de Fluvià i Francesc Francino van decidir enviar una carta, anònima i sense remitent, a tots els bisbes que eren procuradors a les Corts plantejant la gravetat del fet que s'apliqués la llei a les persones pel simple fet de ser homosexuals¹.

Cuando las naciones más conscientes se esfuerzan por eliminar de su derecho positivo todos estos lastres procedentes de incomprendiones poco cristianas de tiempos pretéritos, fruto de una visión deformada del

---

1. Armand de FLUVIÀ: "Orígens i història del moviment homosexual als Països Catalans", *Divèrsia*, revista de la càtedra sobre diversitat social de la Universitat Pompeu Fabra, 3 (juliol 2013), p. 51.

problema y proclaman el respeto a la dignidad humana, el Gobierno y las Cortes de la Nación van a declarar, con inexplicable discriminación, la peligrosidad social de gran número de hombres y mujeres españoles, cuya única falta es la de haber nacido con, o la de poseer, una característica sexual cuya antigüedad se remonta a los orígenes de la humanidad².

Més tard, André Baudry, director de la revista homòfila francesa *Arcadie*, va remetre a tots els procuradors un seguit de materials informatius sobre l'homosexualitat, fet que va tenir ressò a la premsa³.

Finalment, la llei es va aprovar amb un canvi, que ja no parlava del fet de ser homosexual sinó de "quienes cometan actos de homosexualidad". "Va ser un èxit, va ser el primer èxit que ens va donar coratge per seguir. [...] *Actos*, perquè si t'enxampaven amb un no eres un perill per la societat, però amb dos ja queies dins de la llei i anaves al tribunal i el jutge definia aquesta primera 'mesura de seguretat'" (Armand de Fluvià, 28/03/2017).

En paral·lel a aquesta experiència van formar l'Agrupación Homófila para la Igualdad Sexual (*AGHOIS*) per "fer proselitisme entre amics i coneguts i a organitzar reunions⁴". En poc temps van adoptar el nom de Movimiento Español de Liberación Homosexual (*MELH*).

Ens reuníem a les nits en diferents cases els diferents grups. El meu el tenia aquí [a casa], en aquests *sillons*, tal com està encara ara, i entràvem a la nit d'un en un i sortíem d'un en un perquè els vigilants o el sereno no es xivessin a la policia. (Armand de Fluvià, 28/03/2017)

2. Carta enviada per "Un grupo de homófilos españoles" el 20 de febrer del 1970.

3. Armand de FLUVIÀ: "Orígens i història...", p. 52.

4. *Ibid.*

El nom d'*Aghois* va romandre com a títol d'un butlletí per correu que van començar a editar el gener del 1972.

[...]a cada número dels 18 que van sortir de la revista *Aghois* havíem d'anar a Perpinyà, a correus, i enviar-los a París perquè des de París ho enviessin també als herois que s'hi van voler subscriure, i amb el pànic que a la frontera la Guàrdia Civil o la policia no ens trobés això. (Armand de Fluvià, 28/03/2017)

Els números d'*Aghois* oferien a les persones subscrites per primera vegada una compilació de referents sobre homosexualitat. Traduien textos publicats en altres països, ressenyaven llibres, pel·lícules o peces teatrals que podien servir, d'alguna forma, de referència per a persones homosexuals, feien un resum de premsa i fins i tot oferien apunts sobre la història de l'homosexualitat i la seva repressió, sovint molt crues. Des de l'anonimat i la dispersió, les cartes enviades des de França oferien un nexce que unia a persones homosexuals.

Estimado amigo: Con esta carta, que recibes hoy por primera vez, es nuestro propósito poder llegar a ti mensualmente, para empezar a crear un vínculo moral que nos una, en un esfuerzo común, a fin de conseguir unos mismos objetivos⁵.

Aquests objectius compartits a què feia referència la presentació no eren ni molt menys revolucionaris, simplement reclamaven tolerància. Pretenien "luchar por lograr el debido respeto a nuestra dignidad humana y a nuestros derechos COMO PERSONAS", i reivindicaven "que no se nos confunda con viciosos o libertinos, ni con lamentables casos patológicos que

---

5. s.a.: *Aghois*, 1 (enero 1972), p. 1.

han hecho de su estado un motivo de escándalo”, “a través de estas cartas, extirpar nuestras mentes todo sentido de culpabilidad que nos haya sido imbuido” o “que la Sociedad nos acepte tal como somos y no ejerza sobre nosotros ninguna clase de violencia física o moral”⁶.

Amb el pas del temps van aparèixer noves perspectives dins el MELH, precursors del que seria la següent etapa del moviment. Una figura clau en aquest sentit va ser Amanda Klein, pseudònim d'una activista lesbiana que a dia d'avui encara no ha volgut sortir de l'anonimat. La podem llegir a *Aghois* per primer cop al número 13, un any més tard del primer, però el més remarcable és un llarg article que publica entre els números 15 (maig-juny 1973) i 16 (juliol-agost 1973) titulat “Explicación materialista del origen de la represión sexual”.

Ella va venir a la primera [reunió] i va començar a dir: “Tot això que esteu fent no està servint de res. Parlar de si els homosexuals estem discriminats a la família, al treball, a l'església, tot això... No. Heu de saber que hi ha una ideologia dominant en el món, que domina tant en el món capitalista com en el comunista o socialista, que té tres elements: que és una ideologia sexista, vol dir que divideix els éssers humans pel seu sexe, homes i dones; és una ideologia masclista, vol dir que tot allò que ha atribuït als homes és l'oposat al que ha atribuït a les dones, l'home ha de ser valent, coratjós, emprenedor, i la dona no cal que t'expliqui, perquè ja és tot el masclisme; i després el tercer element és que és una ideologia heterosexualista, que l'heterosexualitat és la norma i l'homosexualitat és el marge, està marginada”. [...] Jo, que venia d'un món conservador, de dretes, era monàrquic, etcètera, la meva homosexualitat em va canviar

---

6. *Ibid.*

radicalment de manera de pensar. (Armand de Fluvià, 28/03/2017)

4. Prendre el carrer: organitzacions gais després de la mort del dictador

A partir de la mort del dictador, els membres del MELH adopten una posició més frontista, amb reivindicacions que van més enllà de la simple tolerància⁷ i creen, el mateix any 1975, el Front d'Alliberament Gai de Catalunya (FAGC). Mentre el MELH era un moviment clandestí, i per tant, molt tancat, el FAGC permet incorporar moltes més persones amb perfils molt més diversos, així com connectar amb altres moviments que guanyen força.

El *Aghois*, esa época de la que Armand habla, eso era un secreto secreto de cuatro de la Rambla Catalunya. Yo era del Barrio Chino, con lo cual no tenía cabida. En el FAGC empezamos ya a organizar gente de varios barrios de la ciudad. (Jordi Barceloneta, 14/05/2017)

Més enllà de la qüestió de classe, que com hem vist abans, provocava una afectació diferent de la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social, en el cas de Catalunya un nombre important de persones represaliades en el marc d'aquesta llei estaven també marcades per experiències migratòries des d'altres indrets de l'Estat.

Entre 1970 y 1974, marco temporal en que se sigue utilizando de manera predominante esa categoría de

---

7. Sobre el pas “de la filia al frontisme” podeu llegir una anàlisi més detallada a Jordi MIR GARCIA: “De la ocultación al orgullo” dins *Análisis de las principales ideas sobre la noción de ruptura difundidas en España durante la transición: Simientes para utopías realizables en el mundo actual*, Tesi doctoral, Universitat Pompeu Fabra, 2013, ps. 161-180.

“bujarrones” en la definició de los individuos homosexuales peligrosos, 117 personas fueron detenidas, muchas de ellas varias veces, y un 80 por 100 nació fuera de Cataluña. La mitad de ellos nació en Andalucía, la otra mitad procede de Castilla, Galicia, de las provincias de Alicante, Madrid, Murcia, Badajoz, de Canarias y Navarra.⁸

El FAGC va resultar un espai de trobada per persones provinents de contextos molt diversos, i també va treballar per teixir relacions i aliances fora de l'organització. Un dels espais claus és el moviment veïnal. El FAGC s'organitzava en grups d'acció territorial i en els diferents barris van començar a entrar en contacte amb les associacions de veïns i veïnes.

Els de cada barri vam anar a les associacions de veïns, que aleshores tenien molta força, i els hi vam dir: “Mireu, aquí teniu l'assemblea de dones, l'assemblea de mestres, l'assemblea de joves... nosaltres som els maricons del barri i volem tenir l'assemblea de gais”. (Armand de Fluvià, 28/03/2017)

Paral·lelament a aquesta relació amb els moviments més polititzats, alguns membres del FAGC aposten també per la creació d'un espai de trobada i atenció que conserva un esperit més semblant al que tenia el MELH en els seus inicis.

Així com el FAGC era l'organització política, activista i reivindicativa, amb els seus militants i simpatitzants (la majoria comunistes, socialistes, anarquistes, independentistes i liberals d'esquerra), l'Institut Lambda, amb els seus socis, era apolítica i tenia com a finalitat la normalització social del fet homosexual, ésser un centre

---

8. Brice CHAMOLEU: *Tiran al maricón: Los fantasmas queer de la democracia (1970-1988)*, Madrid, Akal, 2017, p. 166.

d'informació , amb un gabinet jurídic i un de psicològic i un espai de lleure per aquells gais i lesbianes que no estaven interessats en militar al Moviment.⁹

Les aliances teixides amb altres moviments, porten el FAGC a començar a sortir al carrer. A la manifestació convocada el 8 de febrer del 1976 sota el lema "Llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia" hi van anar els membres del Front per primer cop amb una pancarta pròpia.

Vam sortir amb por, tapant-nos, gairebé només ens deixàvem veure els ulls, amb una pancarta de qui érem, i aplaudiments a tot arreu. És que no vam rebre cap insult ni cap cosa d'aquesta. Tots ens acceptaven. Vam anar a aquesta manifestació, ens vam encoratjar i vam anar a la del primer de maig, també aplaudits, etcètera. A la del 8 de març, de les dones, també. Vam anar a la Diada, també fantàstic. Vam anar també amb pancarta al míting que hi va haver no recordo a on per la majoria d'edat als 18 anys, perquè era als 21 i les dones al 23, també rebuts estupendament. Vam anar també a un gran simposi que hi va haver pel divorci. (Armand de Fluvià, 28/03/2017)

En paral·lel al FAGC, hi havia altres organitzacions, amb menys estructura i projecció, que també treballaven per l'alliberament dels homosexuals. Un exemple és el grup Dignitat, de catòlics de base.

Entonces el FAGC era muy reacio de que entraran, estaban clandestinamente, y yo intenté contactar con ellos por todos los medios pero no había manera. Entonces me hablaron de una asociación que se llamaba Dignitat, humanista religiosa. Yo no soy nada religioso, yo soy

---

9. Armand de FLUVIÀ: "Orígens i història...", p. 55.

apóstata, imagínate, pero dije: “por algún sitio tengo que entrar”. Entré allí, me encontré a gente con ideas muy religiosas, ese señor que se llamaba Salvador Guasch, que hacía misa incluso ahí para los fieles suyos, y yo contacté con cinco o seis personas que tenían las mismas ideas que yo, que habíamos entrado por el mismo motivo, y dijimos: “Pues vamos a formar dentro de Dignitat un grupo reivindicativo que está más de acuerdo con las ideas del FAGC”. (José Romero Ahumada, 07/07/2017)

L'any 1977 el FAGC va publicar el seu manifest, de caràcter marxista i revolucionari, que va esdevenir un document de referència. “Va ser la base de quasi tots els manifestos que hi va haver després a totes les altres organitzacions que hi va haver a Espanya” (Armand de Fluvià, 28/03/2017). El Front va impulsar, el maig del maig del mateix any, la creació de la Coordinadora de Frentes de Liberación Homosexual del Estado Español (COFLHEE), formada per organitzacions que s’havien constituït en diferents territoris de l’Estat, moltes d’elles amb la vinculació directa de membres del FAGC¹⁰.

En aquell context, es va preparar la convocatòria de la primera manifestació organitzada pel FAGC contra la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social, pocs dies després de la celebració de les primeres eleccions generals. “Havíem d’aconseguir llibertat en el moment en què la resta de la població aconseguís llibertat, això ho teníem claríssim, que sortíem i que no podíem estar callats i que no podia passar tot sense nosaltres, havíem d’estar a tot arreu, i després fer també la nostra” (Eliseu Picó, 28/04/2017). En l’assistència es va veure una gran diversitat, fruit del clima de compromís polític i solidaritat del moment.

Les associacions de veïns eren un moviment unitari realment transversal, i en el moment que es convoca una

---

10. *Ibid.*

manifestació d'aquest tipus va anar-hi tota la família, per dir-ho d'alguna manera. És una mica la sensació de que tu hi vas i penses que de tota la gent que està aquí no tothom és gai o lesbiana, hi ha molta gent diferent i et sents molt acompanyada. Era una manifestació molt unitària i també és la seva força. (Mercè Otero, 23/03/2017)

La primera manifestació que es va fer a les Rambles va ser una cosa d'allò més emotiva. Allà estàvem associacions de veïns, moviment feminista, les associacions de gais, tot en germanor, una meravella. Una emoció... (Empar Pineda, 08/05/2017)

La manifestació és durament reprimida per la policia. "Las furgonetas de la policía pasaron por enmedio de la Rambla, iban a por ellos [los travestis], después vino la manifestación ya real y entonces fue cuando la policía empezó a pegar palos y a detener gente y demás. Fue bastante bestia" (José Romero Ahumada, 07/07/2017).

Malgrat les càrregues policials, podem considerar que amb la primera manifestació el moviment surt de l'etapa de repressió política, i comencen a aflorar les diferències ideològiques. El 1978 el FAGC pateix les seves primeres escissions. D'una banda, marxen les dones lesbianes, que passen a organitzar-se dins el moviment feminista. De l'altra, molts altres activistes abandonen el Front per formar la Coordinadora de Col·lectius per l'Alliberament Gai (CCAG).

5. La manca d'espai per al lesbianisme dins el moviment gai

L'escissió del FAGC per part de les dones va ser un punt culminant, però la relació de les dones lesbianes amb el que llavors s'anomenava moviment gai i avui moviment LGBTI

sempre ha estat complexa pel masclisme imperant a la societat. La mateixa Amanda Klein ho apuntava en una crítica al *Manifiesto homosexual* de Carl Wittman:

La mayoría de homosexuales se identificarán con Wittman pues dice las cosas que nos gusta oír. Así, por ejemplo, el homosexual no es opresor de las mujeres “...porque sabemos lo que es la opresión. La mayoría de nosotros se ha apartado de un sistema que oprime, día a día, a las mujeres”. El problema de la opresión de la mujer no viene determinado solamente por la opresión sexual sino que, fundamentalmente, se trata de explotación a nivel económico. Si fuese así solo oprimirían los padres y los maridos. Pero el problema es más global y también incluye al homosexual, pues éste también tiene madre, hermanos, compañeros de trabajo, empleados a su servicio, etc. que, o bien, no trabajan o, si lo hacen, tienen menor cualificación y peor remuneración económica¹¹.

El caràcter de l'opressió de les lesbianes durant el franquisme era molt diferent del que patien els homes gais o les dones trans.

Les dones, les lesbianes, tenim una sexualitat que no és reconeguda, que és subsidiària de la masculina, i per tant, en aquest sentit, passava tot molt més desapercbut, quedava més amagat, quedava sense nom, i per tant pràcticament sense realitat, sense una visibilitat. Avui en dia encara diem que la visibilitat lesbiana costa, per tant en aquell moment no era que costés, és que era zero. (Mercè Otero, 23/03/2017)

Els gais eren veritablement visibles als ulls del conjunt

---

11. Amanda KLEIN: “*Anti-manifiesto homosexual*”, AGHOIS, 13 (enero-febrero 1973), p. 1

social i podien pagar molt cara la seva transgressió a la norma de conducta en matèria sexual: el desterrament o la presó. A nosaltres ni ens mencionaven, la qual cosa, a la curta, ens permetia jugar amb avantatge, encara que fos un avantatge basat en la negació social de la nostra existència i desig lèsbic¹².

Després de la mort del dictador, el moviment feminista es va articular amb molta força i per al maig del 1976 va convocar les primeres Jornades Catalanes de la Dona. Aquest va ser un espai de trobada, referència i llibertat també per les dones lesbianes.

El que va suposar va ser una visibilització, d'alguna manera. Això que ara no es diu de si teníem ploma o no teníem ploma. Hi havia una mica aquesta sensació d'identificar-te per una manera de bellugar-te, una manera de vestir, una mica aquestes coses. Això a les primeres Jornades Catalanes de la Dona ja va estar molt present, i a partir d'aquí les dones lesbianes ens vam anar coneixent en petits grups i tot plegat, i després a dins del moviment feminista ja sorgeixen aquests espais que donen possibilitat de la relació. (Mercè Otero, 23/03/2017)

Un fet clau va ser la reivindicació del desig i del plaer femení, una reivindicació que afectava el conjunt de les dones però que prenia una rellevància especial en el marc del lesbianisme.

De pensar en una sexualitat que sigui reproductiva, a dintre del matrimoni, amb unes funcions determinades, a pensar una altra sexualitat que sigui una sexualitat de comunicació i de plaer. Això és una altra cosa. En aquest sentit jo crec que aquí les lesbianes alguna cosa hem fet

---

12. Empar PINEDA (entrevista) dins Armand de FLUVIÀ: *El moviment gai a la clandestinitat del franquisme (1970-1975)*, Barcelona, Laertes, 2003, p. 134.

per obrir les possibilitats i per obrir les portes. (Mercè Otero, 23/03/2017)

La majoria d'activistes lesbianes van desenvolupar la seva militància fora del moviment gai –terme que llavors feia referència tant a homes com a dones homosexuals–, en el si del moviment feminista, amb la Coordinadora Feminista sorgida de les jornades, i simultàniament en altres moviments, sindicals, polítics o veïnals. Tot i això, també hi havia presència de dones dins les organitzacions gais.

Com ja hem vist, els plantejaments d'Amanda Klein van representar un revulsiu dins el MELH, i, si bé no podem provar que hi hagi una herència directa, podem trobar referències a les opressions específiques que pateixen les dones en el manifest del FAGC:

[La majoria dels grups de lesbianes] Creuen també que elles i els homes homosexuals es troben oprimits de formes diferents per normes dictades des de la societat heterosexista. Les lesbianes, com a dones, necessiten accedir a la igualtat legal, econòmica i social amb l'home a tots els nivells de l'interacció social com a pas previ per a llur alliberament. Però els homes homosexuals no ho necessiten, pel simple fet d'ésser homes. [...] Tanmateix, el F.A.G.C. considera que les lesbianes haurien de crear llurs propis grups o col·lectius al si de les organitzacions d'alliberament gai i elaborar llur pròpia teoria d'alliberament. El precedent més proper el tenim en el Col·lectiu de Lesbianes de Front d'Alliberament Homosexual del País Valencià.¹³

Tot i que minoritàries, les dones van tenir presència al FAGC i el

---

13. FRONT D'ALLIBERAMENT GAI DE CATALUNYA: *Manifest*, Barcelona, FAGC, 1977, p. 33.

1977 es va crear el Col·lectiu de Lesbianes de Barcelona dins del Front¹⁴.

Jo estava estudiant psicologia en aquell moment i un dia em vaig trobar per casualitat que estaven fent la presentació del Front d'Alliberament Gai de Catalunya al paranimf de la facultat de psicologia. [...] Al final de la presentació, hi havia com unes 300 o 400 persones, vaig preguntar a la mesa i un noi que estava allà em va passar una fulla amb el nom trenta dones amb el seu telèfon. [...] D'aquestes vaig aconseguir reunir deu a Canaletes i allà va néixer el primer col·lectiu de lesbianes. (Maria Giralt, 28/04/2017)

L'encaix era difícil. "Érem conscients del masclisme entre els gais, de la seva dosi de misogínia i pensàvem que només podríem superar-ho amb una estreta relació amb el Moviment feminista"¹⁵. Per a les lesbianes que formaven part del FAGC va arribar un moment en què la situació es va fer insostenible.

Recordo que en una reunió d'aquestes, de 100 i pico [persones], recordo que no sé qui va dir que en realitat les lesbianes teníem una polla petita. [...] Va ser quan vam decidir marxar. El punt d'inflexió de la decisió de marxar va ser quan, tirant molt del Lacan, ens van dir això. (Maria Giralt, 28/04/2017).

Després de la sortida de les dones del FAGC el 1978, hi ha qui apunta que van trigar en aparèixer col·lectius exclusius de lesbianes dins el moviment feminista: "El primer grup de lesbianes del moviment feminista de la coordinadora estatal

---

14. Grup de Lesbianes Feministes: *Lesbiana? Encantada, és un plaer: guia ràpida*, Barcelona, Grup de Lesbianes Feministes, 2001, p. 20.

15. Empar PINEDA (entrevista) dins Armand de FLUVIÀ: *El moviment gai...*, p. 134.

—jo vaig participar en la seva creació— va sortir l'any 81, o sigui que va passar un cert temps” (Empar Pineda, 08/05/2017). No obstant, el novembre del mateix 1978 es presentava el Grupo de Lucha para la Liberación de la Lesbiana (GLLL), de curta durada, succeït el febrer del 1979 pel Grup de Lluita per l'Alliberament de la Lesbiana (GLAL)¹⁶, impulsat per un grup de tres dones que provenien de la Coordinadora Feminista, el FAGC o l'Institut Lambda:

Grups lèsbics n'hi ha hagut abans, però que es manifestessin com a tals, i que donessin la cara i que anessin a trobar-se amb la delegació del govern a Madrid i que figuressin en el Ministerio de Cultura vam ser les primeres i penso que les úniques. Hi havia grups de dones però no sortia enlloc la paraula lesbiana. Nosaltres li vam posar concretament Grup en Lluita per l'Alliberament de la Lesbiana. Un grup de lesbianes. Vam ser les úniques que vam fer-ho oficial¹⁷.

6. Tensions entre assimilació i ruptura

Com ja hem apuntat, a partir de la primera manifestació van començar a aflorar diferències ideològiques dins dels col·lectius i també entre ells. A l'assemblea del FAGC de la Pasqua de 1978, a més de les lesbianes, se'n va escindir un grup de persones amb unes idees més rupturistes i radicals que el gruix del FAGC, que més endavant acabarien constituint la Coordinadora de Col·lectius per l'Alliberament Gai (CCAG)¹⁸.

16. Antoni MIRABET I MULLOL: *Homosexualitat avui: acceptada o encara condemnada?*, Barcelona, Edhasa/Institut Lambda, p. 284.

17. Mercè FORNELLS (entrevista) dins Armand de FLUVIÀ: *El moviment gai...*, ps. 198-199.

18. Jordi PETIT i Empar PINEDA: “*El movimiento de liberación de gays y lesbianas durante la Transición (1975-1981)*” dins Francisco Javier UGARTE PÉREZ: *Una discriminación universal: la homosexualidad bajo el franquismo y la Transición*, Barcelona y Madrid, Egales, 2008, ps. 171-198, esp. p. 184.

La CCAG funciona en estos momentos a partir de diversos colectivos autónomos agrupados en base a tareas concretas y a la afinidad de los que los componemos.

Funcionan Colectivos de zonas o barrios que agrupan a los que trabajamos allí, entre los vecinos, haciendo actividades y participando en las que ya se realizan.

[...] Se trata de que empecemos a organizarnos abiertamente en todos los lugares, especialmente los barrios, pero también los institutos, empresas, etc... y conectemos con los colectivos ya formados, o formar otros en donde no existan aún¹⁹.

La CCAG editava la revista *La Pluma*, en què escrivien articles sobre diferents aspectes de la lluita (cròniques de les manifestacions, dossiers temàtics –sobre el ghetto o sobre el transvestisme i la transsexualitat, per exemple–, articles d’humor, crides a la participació i recopilació de les xerrades i accions realitzades des del número anterior). *La Pluma* es va editar durant poc més de dos anys i va arribar a tenir cinc números.

Durant aquesta època, *La Pluma* i la revista *Debat Gai*, del FAGC, sovint presentaven crítiques a l’altre grup al voltant d’aspectes clau en aquell moment, com podrien ser les diferents postures sobre el “ghetto homosexual” o el nom que havia de tenir el dia de l’alliberament LGTB. Sobre el segon tema, el 1978 es van celebrar unes jornades en què el Movimiento Homosexual de Acción Revolucionaria (MHAR) d’Andalusia, el Frente de Liberación Homosexual de Castilla (FLHOC), l’Euskal Herriko Gai Askapen Mugimendua (EHGAM) del País Basc i la CCAG defensaven, davant l’oposició del FAGC, abandonar la denominació de Dia Internacional de l’Orgull Gai en favor de la de Dia Internacional de l’Alliberament Homosexual:

---

19. CCAG: “*Información de los colectivos*”, *La Pluma*, 0 (Abril 78), p. 4.

[...]el sistema, la sociedad capitalista ha realizado un proceso interno de recuperación de los aspectos más integrables de la propia homosexualidad, de aquellos que

no podían significar un aspecto serio y real de las relaciones internas establecidas por el propio sistema. [...] El darle a esta fecha, aquí, en el Estado español, el nombre de Día de la Liberación Homosexual, significada esta autocrítica y esta opción definitiva, la de entroncar nuestra lucha con la lucha global contra la opresión, contra la explotación en todas sus manifestaciones, con la necesidad de la emancipación total y definitiva de todas las opresiones²⁰.

Una altre posicionament de la CCAG, enfront d'algunes postures defensades per membres del FAGC, és la crítica al que aleshores anomenaven "gheto homosexual", que avui en diríem "capitalisme rosa". En el número 5 de *La Pluma* es dedica un dossier sencer a elaborar una crítica a l'ambient. Per a la CCAG, els espais de relació no haurien de ser únicament els locals d'oci –cars i que no tothom es podia permetre–, sinó que calia mantenir i no menystenir els diferents indrets urbans de trobada, on "la gente se comporta de manera mucho más natural y con menos represión"²¹.

També dins el lesbianisme trobem postures diverses, que tenen un dels seus eixos en la relació que han de tenir les lesbianes amb els moviments feministes. Una de les veus de referència era Gretel Ammann, abanderada del lesbianisme separatista, que el 1978 escrivia "Puntos básicos para un debate feminista", reservant el darrer punt al lesbianisme:

---

20. CCAG: "De Día Internacional del Orgullo Gai a Día Internacional de la Liberación Homosexual: Las razones de un cambio de nombre", *La Pluma*, 1 (juny, 1978), p. 8.

21. s.a.: "El ghetto homosexual en Barcelona", *La Pluma*, 5 (juliol, 1979), p. 12 .

El lesbianismo no es un pasatiempo o un experimento, sino una forma de vivir y de ser. [...] El lesbianismo, dentro del feminismo, o a partir del feminismo, se convierte en una corriente ideológica revolucionaria frente al poder patriarcal [...]. No somos iguales. Podemos estar unidas, si hace falta, frente al poder patriarcal, pero cada una desde sus diferentes razones.

Dentro del feminismo, entre las feministas, se ha polemizado mucho, el problema de “etiquetarse” como lesbiana. Hoy por hoy, en que existe una dictadura heterosexual, no definirse es ser heterosexual, y, por ello, las lesbianas se definen como tales, a parte de dejar bien clara una diferencia de entrada con el conjunto general de las mujeres²².

El GLAL, per la seva banda, apostava per postures menys radicals, més centrades en l'acceptació:

Nosaltres consideràvem que érem dones, senzillament teníem aquesta opció sexual, que érem dones i que estimàvem altres dones. [...] Nosaltres no anàvem per carregar-nos el sistema, sinó per canviar-lo. Nosaltres pensàvem que el sistema s'havia de canviar des de dins, no tirant pedres des de fora. Vam intentar canviar-lo dient a la societat: existim, doneu-nos el reconeixement que mereixem i treballem junts per una societat millor²³.

Pel que fa a la CCAG, els diferents grups que la conformaven van mantenir postures més bel·ligerants, molt crítiques amb l'assimilació del col·lectiu gai a la moral heterosexual. El FAGC, amb una postura menys radical, va continuar treballant pel canvi social amb formes d'organització més centralitzades i

---

22. Gretel AMMANN: *Escritos*, Barcelona, Xarxa Feminista, 2000, ps. 15-16.

23. Mercè FORNELLS (entrevista) dins Armand de FLUVIÀ: *El moviment gai...*, ps. 196 i 199.

més properes a les institucions.

De fet, aquests posicionaments enfrontats es van donar també entorn de la legalització. Mentre una part del col·lectiu valorava positivament el canvi en la legislació, des de la CCAG es tendia a veure com un risc pel que fa a l'assimilació de l'homosexualitat, que es percebia com a revolucionària en si mateixa –com plantejava Mario Mieli–, a la normalitat.

Després de la retirada de l'homosexualitat de la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social, que s'aprova al Consell de Ministres el 26 de desembre del 1978 i es fa oficial l'11 de gener del 1979, el FAGC es planteja com a nova fita la legalització. L'any 1979 convoquen la manifestació amb el lema "Per la legalització" i la CCAG, contrària a aquesta aposta, convoca una altra manifestació a les Rambles. El 16 juliol del 1980, quan la CCAG ja s'havia dissolt, el FAGC –i posteriorment les altres organitzacions homosexuals– van ser legalitzats²⁴. Aquesta nova etapa comporta també nous reptes per al moviment:

En dos o tres anys passem de la il·legalitat a la legalitat. Això va suposar un reflux de les organitzacions, vol dir que les organitzacions d'alliberament gai es van buidar i es van omplir les pistes de ball de les discoteques, perquè mai s'havia pogut gaudir d'aquella llibertat. (Jordi Petit, 27/03/2017)

En els moments més de reivindicació tothom tanca files, gais i lesbianes i trans i tot el que calgui. En altres moments que han semblat una mica més feliços ha semblat que els gais, els homosexuals, han tirat una miqueta més per la seva banda. Sempre hi ha aquells comentaris de que si tenen més poder adquisitiu, el

---

24. Jordi PETIT i Empar PINEDA: "El movimiento de...", ps. 193-194.

dinero rosa i totes aquestes coses, que tenen més capacitat de tenir els seus espais propis... (Mercè Otero, 23/03/2017)

7. Organització trans: la resistència de les més colpejades

Les persones trans, davant les situacions de precarietat a què les relega la societat, sempre han tingut més dificultats per organitzar-se. Tot i això, també han existit sempre xarxes de solidaritat informals, sobretot en l'àmbit del treball sexual, i, per suposat, presència en l'espai públic. Com a mostra d'això, l'activista Silvia Reyes fa referència a una manifestació de dones trans treballadores sexuals l'any 1976:

Su gran pena [de Reyes] es que la manifestación que haya pasado a la historia como la primera del Orgullo LGTB en España sea la que se celebró en Barcelona en 1977, en lugar de la que tuvo lugar en 1976 y que estuvo protagonizada por mujeres transexuales que, cansadas de las redadas, salieron instintivamente del puerto de Barcelona con intenciones de llegar a la plaza de Cataluña. Ni siquiera los colectivos LGTB conmemoran o tienen en sus agendas aquella primera manifestación, que acabó con las pocas mujeres transexuales que marcharon apaleadas por los grises, con los tacones y bolsos tirados por el suelo²⁵.

La que es coneix com la primera manifestació per l'alliberament LGTBI a l'Estat espanyol és la que va convocar el FAGC el 26 de juny de 1977. Les imatges icòniques d'aquesta marxa són les de la capçalera protagonitzada per les dones trans.

Cuando se llegó a la manifestación ellas estaban ahí.

---

25. Raúl SOLÍS GALVÁN: *La doble transición*, Madrid, Libros.com, 2019, p. 34.

Evidentemente ellas eran el polo de atracción, la vida, la locura, la rauxa, que dicen aquí. Ellas estaban muy en el papel de estrella del Apolo, del Molino, de la Bohemia. Entonces nosotros, los dirigentes, por decir algo, estábamos discutiendo quién se ponía en la cabeza de la manifestación. Hasta ahora en la cabeza de la manifestación siempre iban los responsables, los más altos cargos. Entonces, claro, ellas se hartaron, cogieron las pancartas y salieron. Y nosotros salimos corriendo detrás de ellas. (Jordi Barceloneta, 14/05/2017)

Les mateixes dones que ocupaven la primera línia, són les que més van patir la repressió de les càrregues policials.

Las chicas trans nos quedamos allí en primera fila. Nosotras estábamos acostumbradas a recibir palizas, a recibir golpes, desprecio, y eso quizá nos hacía más duras. Estábamos curtidas en recibir golpes y ahí nos quedamos sosteniendo la pancarta mientras aquellos energúmenos nos siguieron golpeando. (Mar Cambrollé, 04/05/2017)

Tant per al moviment gai com per al feminista imperava la idea que calia trencar amb els prejudicis que la població heterosexual i normativa tenia envers el col·lectiu i, per a això, es prioritzava donar una imatge de normalitat i respectabilitat, en què no entraven els comportaments més contraposats als rols de gènere establerts, com els de les persones trans.

Aunque teóricamente el FAGC asumía el derecho a vestirse y adornarse como cada cual quiera, se suscitó el debate de si era adecuado que la imagen de gays y lesbianas hubiese quedado desplazada por los travestís. Fue una discusión no sólo interna de la organización; muchos gays consideraban “poco seria” la imagen del travestismo, también muchas lesbianas y feministas

disentían de esa imagen porque era una caricatura de la mujer objeto. Ahí se abrió una brecha ideológica entre dos corrientes dentro del FAGC²⁶.

Després que ens van fer d'escut, que ens van protegir, que ens van salvar de les estovades de la poli, tant el moviment gai com el moviment feminista han trigat molt en reconèixer la situació dels trans, i acceptar la seva presència en el moviment va costar. (Empar Pineda, 08/05/2017)

De fet, aquesta tensió es va arrossegar durant tot l'any següent fins que es va crear la CCAG. Un dels elements que tenien presència en els discursos de la Coordinadora contra la legalització de l'homosexualitat era la reivindicació dels drets de les persones que podien quedar enrere en processos d'assimilació.

Y así parece que el Estado ha decidido acabar con el mariconeo “bajo” y potenciar el mariconeo “fino”. Y para ello ha empezado a reprimir todas las zonas de ligue público y los bares de ambiente del Distrito V, mientras que en la zona de Gracia, el “gheto” dorado, sigue la libertad de siempre. [...] Además, ¿qué importa la ley con la que nos reprimen? la ley de P.S. puede seguir aplicándose perfectamente a los homosexuales, porque nuestro comportamiento es de perfecto desprecio a las normas de conducta social. Aparte aún existen la ley de escándalo público y “corrupción de menores”. Además, ¿desde cuando el Estado cumple las leyes que él mismo crea?²⁷

Dins de la CCAG hi havia des d'un inici, un Colectivo de

26. Jordi PETIT i Empar PINEDA: “El movimiento de...”, p. 184

27. OLEGARIA: “Con menos ley y con más redadas”, *La Pluma*, 5 (juliol, 1979), p. 4.

Delincuencia y Marginación, amb presència trans, centrat en la situació de les persones preses o represaliades per la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social. El 1979, es crea també un Colectivo de Travestis y Transexuales (CTT) dins de la coordinadora, i els números 2 i 3 de La Pluma ho reflecteixen amb un dossier sobre l'opressió específica d'aquest col·lectiu.

La situación de los travestis y transexuales parece a simple vista un tanto ambigua. Por un lado el sistema los rechaza y margina aplicando sobre ellos todos los medios represivos a su alcance: las leyes (y concretamente la Ley de Peligrosidad Social), las detenciones, la imposibilidad de encontrar trabajo como otra persona cualquiera, el desprecio y el insulto colectivo... Y por el otro lado, los acepta, siempre bajo la consideración de un bicho raro, molesto porque está ahí, y lo utiliza para disfrute de quienes buscan siempre lo exótico y lo raro para desahogar sus frustraciones y autopresiones²⁸.

En aquest dossier, a més, es contempla no només la transfòbia sinó també l'explotació econòmica que pateixen les persones trans:

A esta opresión se le añade la explotación económica que sufren los travestis y los transexuales. La de la prostitución y la del mundo del espectáculo, la compraventa del cuerpo humano como una mercancía más utilizable para el goce sexual o para el disfrute de los números de cabaret por parte de aquellos empresarios que se aprovechan del cuerpo humano y de la búsqueda de distracciones excitantes del público para la obtención de beneficios²⁹.

---

28. s.a.: *“Los travestis y transexuales toman la palabra”*, *La Pluma*, 2 (juliol i agost, 1978), ps. 7-8.

29. *Ibid.*

Des d'aquest mateix número de *La Pluma* es denunciaven també les actituds de part del moviment gai, “con aires de macho, y más preocupados por mantener una imagen que no rompa por lo menos con la apariencia de lo normal”³⁰, vers travestis i transsexuals.

El Colectivo de Travestis y Transexuales es crea l'any 1979 amb:

[...] la necesidad de una toma de conciencia de que los travestis transexuales son seres que no se identificaron con su sexo genético de nacimiento y se identifican con el sexo opuesto, y por ese medio entienden liberarse y realizarse como seres humanos, con todos los derechos del hombre y de la mujer, de una verdadera democracia, sin tener que pedir permiso a nadie y sin tener que ser “tolerados” o “integrados” como personas “normales”³¹.

De la mateixa manera que la CCAG es dissol el 1980, el CTT desapareix sense deixar rastres, i fins el 1992, amb la creació del Col·lectiu de Transsexuals de Catalunya, no tenim constància de col·lectius formals que aglutinessin les persones trans i les seves reivindicacions socials i polítiques.

8. Conclusió

Amb l'anàlisi d'aquest període històric hem detectat un seguit de forteses i tensions que ens sembla rellevant posar en diàleg amb la situació posterior dels moviments LGTB. D'una banda, podem observar que durant la Transició hi ha lligams estrets entre la lluita per l'alliberament sexual i de gènere i la resta de lluites contra l'opressió. L'ambient polític de la dècada dels 70 va propiciar un moment de confluència i també de

---

30. *Ibid.*

31. SAMANTHA: “El Colectivo de Travestis y Transexuales”, *La Pluma*, 2 (juliol i agost, 1978), p. 12.

voluntat d'apropar-se per part de moviments que avui en dia trobem més disgregats.

En relació amb aquest fet, trobem la tensió, encara molt vigent, entre assimilació i ruptura. Deslligada de la lluita contra la resta d'opressions i contra el sistema capitalista, la del col·lectiu LGTB és molt més assimilable i pot perdre potencial de transformació social. Una altra tensió que s'arrossega als nostres dies és l'existent entre els diferents col·lectius englobats sota aquestes sigles, que es donen pel fet que també estiguin travessats per classisme, masclisme o transfòbia. Avui en dia, aquests debats s'han ampliat també a altres eixos, com per exemple el racisme o el capacitisme.

Vista la vigència dels debats plantejats durant els anys 70, i el desconeixement d'aquesta història per gran part dels moviments LGTB actuals, trobem molt necessari poder seguir aprofundint en la recerca sobre aquestes qüestions i posar-la en relació amb els debats del nostre temps.

Sovint escrivim la història deixant de banda “aquellos lugares que tal vez no alcanzamos, aquello que quedó por el camino, aquello que nos influyó y ya no recordamos”, però hauríem de fer-ho, “especialmente, si consideramos que nos pueden ayudar a resolver los retos que tenemos como sociedad”³². És així com podem fer de la història LGTB i les conquestes del moviment, no només motiu d'orgull i celebració, sinó també una eina per seguir construint un futur més divers, lliure i igualitari.

---

32. Jordi MIR GARCÍA: “Salir de los márgenes sin cambiar de ideas. Pensamiento radical, contracultural y libertario en la Transición española”, *Ayer*, 81 (2011), pp. 83-108, esp. p. 108.